

Muxtasar RADJABOVA,

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti doktoranti

E-mail: muxtasarradjabova1985@gmail.com

O'zbekiston Xalqaro Islom Akademiyasi dotsenti v.b., PhD D.Sagdullayeva taqrizi asosida

XORIJY TILLARNI O'QITISHDA INTEGRATIV YONDASHUVNING MAZMUN-MOHİYATI

Аннотация

Mazkur maqola til ta'limida "integratsiya" hamda "integrativ yondashuv" tushunchalarining mazmun va mohiyatiga bag'ishlangan. Unda jahon tajribasida tillarni o'qitishga qaratilgan yondashuvlar va ularning tasnifi, olimlarning "integratsiya" va "integrativ yondashuv" tushunchalariga bergan turli qarashlari tahlilga tortilgan.

Kalit so'zlar: Yondashuv, integratsiya, integrativ yondashuv, fanlararo aloqalar, chet tillari, nutq, til.

THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF "INTEGRATIVE APPROACH" IN LANGUAGE EDUCATION

Annotation

This article is devoted to the content and essence of the concepts of "integration" and "integrative approach" in language education. It analyzes the approaches to teaching languages in the world experience and their classification, the different views given by scientists to the concepts of "integration" and "integrative approach".

Key words: Approach, integration, integrative approach, interdisciplinary relations, foreign languages, speech, language

СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ «ИНТЕГРАТИВНЫЙ ПОДХОД» В ЯЗЫКОВОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация

Данная статья посвящена содержанию и сущности понятий «интеграция» и «интегративный подход» в языковом образовании. Анализируются подходы к обучению языкам в мировом опыте и их классификация, различные взгляды ученых на понятия «интеграция» и «интегративный подход».

Ключевые слова: Подход, интеграция, интегративный подход, межпредметные связи, иностранные языки, речь, язык.

Kirish. Hozirgi kunda yurtimizda ta'lim sohasini yanada rivojlantirish, barcha sohalarida yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash borasida keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmogda. Chet tilini bilish zamonaviy jamiyat hayotining asosiy ko'nikmalaridan biriga aylanib bormogda, bu esa o'quv jarayonini tashkil etishda yangi samarali yondashuvlarni ishlab chiqishni taqozo etadi. Metodikaning asosiy kategoriyasi sifatida talqin qilingan "yondashuv" til ta'limiga oid asosiy masalalardan biridir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Chet tillarini o'qitish metodikasida "integratsiya" va "integrativ yondashuv" masalalari M.A.Arkipenko, I.S.Krestinskiy, M.X.Gulyamova, B.Sh.Xasanova, K.X.Gadoyev kabi olimlar ishlarida o'z aksini topgan.

Tahlil va natijalar. Dunyoda tillarni o'rganishda turlicha yondashuvlar qo'llanib kelingan va ular doimiy ravishda takomillashtirib borilgan. 1980-yillarning o'rtalariga kelib G'arbiy Evropada til ta'limi nazariyasi va amaliyotida yondashuvlar ikki guruhga ajratildi. Birinchi guruh uzoq rivojlanish tarixiga ega bo'lib, chet tillarini o'qitishda, xususan, grammatik-tarjima tushunchasi bilan ifodalangan an'anaviy reproduktiv yondashuvlardan tashkil topadi. Ikkinchi guruh XX asrning 70-yillari boshlarida rivojlangan boshlagan zamonaviy produktiv yondashuvdan iborat bo'lib, u chet tillarini o'qitishda asosan kommunikativ-madaniyatlararo kontseptsiya bilan ifodalanadi[1].

Chet tillarini o'qitish metodikasida yondashuvlarning yagona tasnifi mavjud emas. Jumladan, M.V.Lyaxovitskiy chet tillarini o'rganishda tillarni o'zlashtirishning psixologik nuqtai nazaridan 4 ta asosiy, bixevioristik, induktiv-ongli, kognitiv va integrativ yondashuvlarni keltirgan. Shuningdek, Zimmaya tomonidan yondashuvga ta'lim obyektini sifatida berilgan tasnif e'tiborga loyiq bo'lib, u chet tillarni o'rganishda til yondashuvi, nutq yondashuvi hamda kommunikativ yondashuvlarni taklif etgan[2].

A.A.Ashurov ta'lim jarayonida yondashuvlar mohiyatini yoritir ekan yondashuvlarni antropologik, sinergetik, gender, kompetensiyaviy, faoliyatli-kompetensiyaviy, izlash(qidiruvchi), aksiologik, tizimli-faoliyat, rivojlantirish, shaxsiy, shaxsga yo'naltirilgan, insonparvarlik turlariga ajratadi[3].

Xorijiy tillarni o'qitish metodikasida aynan yozuvni o'rgatishda ham turli xil yondashuvlar mavjud. Jumladan, tadqiqotchilar A.Raimes, D.Byrne yozuvni o'rgatishda 3 ta asosiy, mahsulotga asoslangan yondashuv (product-based approach), jarayonga asoslangan yondashuv (process-based approach) va integrativ yondashuv (integrated approach) larni taklif etgan[4].

Hozirgi kunda ham tillarni o'rganishga turlicha yondashish dolzarb masalalardan biridir. Ta'limda u yoki bu yondashuvni tanlash boshqa yondashuvlarni butunlay mos emasligini anglatmaydi, balki bu ta'lim maqsadlariga bog'liq bo'lib, asosiy e'tibor yanada samarali natijaga qaratilishi nazarda tutiladi.

Fikrimizcha, chet tillarini o'qitishda yuqorida keltirilgan yondashuvlarning har biri muhim hisoblanib, til o'rganuvchilarga har qanday vaziyatda chet tilidagi nutq faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirishlariga imkoniyat yaratadi. Aynan shu yondashuvlardan nutq faoliyatining barcha turlarining o'zaro ta'sirini hisobga olgan holda, ham produktiv ham retseptiv til ko'nikmalarini kompleks o'rgatishga qaratilgan integrativ yondashuv chet tillarini o'qitishda alohida ahamiyatga ega.

Ta'lim sohasidagi "integratsiya" tushunchasi uzoq vaqtdan beri butun dunyoda keng qo'llaniladi. Ushbu tushunchani ilk bor XVIII asrda G.Spenser izohlab, unga ayrim bo'laklar hamda elementlarni o'zaro birikuvi, yaxlitligi sifatida ta'rif bergan[5]. Integratsiya to'liq ilmiy tushuncha sifatida pedagogikada 80-yillarning birinchi yarmida jamiyatning iqtisodiy, madaniy va boshqa sohalarida o'zaro bog'liq jarayonlar fonida paydo bo'ldi. Bu vaqtga kelib u falsafiy va ilmiy adabiyotda allaqachon mustahkam o'rin olgan edi[6]. Har qanday kategoriya singari, "integratsiya" ham ijtimoiy amaliyot asosida bilimlarning tarixiy rivojlanishi jarayonida shakllandi va har bir bosqichda o'ziga xos ma'noga ega bo'ldi.

Integratsiya" so'zi aslida lotin tilidagi "integer" ya'ni "butun, mukammal" so'zidan kelib chiqib, qismlarni, elementlarni bir butunga birlashtirishni anglatadi. Adabiyotlarda integratsiya tushunchasi quyidagicha talqin etiladi: 1) tizimning alohida tabaqalashtirilgan qismlari va funktsiyalarining bog'lanish holati; 2) differentsiatsiya jarayonlari bilan birga sodir bo'ladigan fanlarning yaqinlashishi va bog'lanish jarayoni[7]. O'zining namoyon bo'lish turlari bo'yicha "integratsiya" tushunchasi murakkab, kompleks, ko'p bosqichli omillarga ta'luqlidir. Shu sababli bu tushuncha falsafiy, psixologik va pedagogik nuqtai nazardan tahlil talab qiladi.

"Falsafiy entsiklopedik lug'at"ga bu tushuncha ilk bor 1983 yildan boshlab kiritila boshlandi. Ushbu lug'atda "integratsiya" atamasiga quyidagicha ta'rif berilgan: "Integratsiya - ilgari bir xil bo'lmagan qismlar va elementlarning bir butunga birlashishi bilan bog'liq bo'lgan rivojlanish jarayonining bir tomonidir[8]. Xorijiy so'zlarning izohli lug'atida integratsiya- bu qismlar, elementlarni birlashtirish bo'lib, yagona maqsad uchun birlashish bilan bog'liq rivojlanish jarayoni[9] deb izohlangan bo'lsa, metodik lug'atda esa "integratsiya" so'zi bilimlarning alohida fanlarga bo'linishini inkor etadigan va atrofigidagi dunyoni yaxlit idrok etish bilan bog'liq bo'lgan o'rganish sifatida ta'riflanadi[10].

V.G. Onushkin va E.I. Ogarevlarining "Fanlararo terminologiya" lug'atida integratsiya har qanday ajralgan tarkibiy elementlarining o'zaro ta'siri jarayoni va natijasi bo'lib, ajralgan qismlarni yangi sifat va imkoniyatlarga ega yagona tizimga birlashtiruvchi jarayon sifatida talqin etiladi[11].

Yuqorida "Integratsiya" tushunchasiga berilgan ta'riflar o'zaro bir-birini to'ldirsada, biroq ularning tahlili "integratsiya" tushunchasini tavsiflovchi asosiy jihatlarni ajratib ko'rsatish imkonini beradi.

- ilgari ajratilgan elementlar o'rtasida aloqalarni o'rnatish
- ushbu aloqalarning o'zaro bog'liqlik xususiyatining namoyon bo'lishi
- elementlarni birlashtirish uchun ma'lum shartlar, asoslar mavjudligi
- yaxlitlik xususiyatlariga ega yangi tizimni shakllantirish

- yangi shakllangan tizim va integral elementlarning o'zida ilgari ularga xos bo'lmagan yangi jihatlar yoki bevosita integratsiya jarayonida yuzaga keladigan "integrativ xususiyatlar"ning paydo bo'lishi:

- shakllangan tizimning doimiy o'zgarishi va rivojlanishi, bu uning elementlarining o'zaro ta'siri intensivligini oshiradi[12].

"Integratsiya" tushunchasining ta'riflarini umumiy tahlili, bu tushunchani ikki tomonlama tabiatga ega bo'lgan hamda jarayon va natija sifatida paydo bo'ladigan hodisa ekanligini ko'rsatdi. Ta'limda so'nggi yillarda integratsiya so'zi bilan integrativ yondashuv birikmasi ham faol qo'llanilmoqda. M.N.Berulova, D.I.Zverev, G.F.Fedoret'slar integratsiya jarayonlarini o'rganar ekan, ta'limga integrativ yondashuv turli o'quv fanlari mavzulari o'rtasida intensiv ma'lumotlar almashinuvini ta'minlashini ta'kidlab o'tadilar[13]. Ta'lim jarayonida vaqtni tejash bilan bog'liq muammolarga ijobiy yechim topayotgan hamda turli fanlararo aloqalarni mustahkamlashga xizmat qiluvchi integrativ yondashuv faol muhokama qilinayotgan yondashuvlardan biriga aylandi.

N.Y.Borisova tadqiqot ishida integrativ yondashuv sifatida integrativ jarayonlarni va shart-sharoitlar sintezini o'rganish strategiyasini ko'rib chiqadi. Olim integrativ yondashuvda nafaqat tarkibiy qismlarni birlashtirish, o'zaro bog'liqlik va sintez jarayonini ko'radi, balki ta'lim muassasasining o'ziga xos shartlari va vazifalariga muvofiq intensiv o'qitish metodikasining rolini ham qayd etadi[14].

A. A. Smirnovning ta'kidlashicha, o'qitishda nafaqat yangi ma'lumotlarni o'rganish emas, balki talabalarga ana shu yangi o'rganilgan axborotni avval egallangan bilimlar bilan taqqoslash va ularni o'zaro bog'lashni o'rgatish muhimdir[15]. Albatta, integrativ yondashuv yordamida bilim umumlashtiriladi, bu esa o'quvchiga uning yaxlitligini tushunish imkonini beradi. Shuningdek, ta'limga integrativ yondashuv mavzularni yanada kengroq va chuqurroq o'rganish imkonini beradi, o'quvchilarning motivatsiyasi va faolligini oshiradi, shuningdek, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Integratsiya tushunchasi paydo bo'lgunga qadar, bu tushunchaga o'xshash "fanlararo" atamasi fanga kiritilgan edi. Bu tushuncha o'quv fanlari o'rtasidagi bog'liqlikni aks ettirib, mavzuni yanada chuqurroq o'rganishga imkon berar edi[16]. N.S.Antonov fanlararo aloqalarni ta'lim mazmunining o'ziga xos dizayni, shuningdek, bilimlarni integratsiyalashning didaktik vositalaridan biri deb biladi[17].

M.I.Maxmutov «Integratsiya fanlararo aloqalarga qaraganda kengroq tushuncha ekanligini ta'kidlaydi. Fanlararo aloqalar turli o'quv fanlari o'rtasida aloqalarni o'rnatadi, integratsiya esa o'quv jarayonini rivojlantirish va tashkil etishning namunasidir. Integratsiya turli fanlar bilimlarini bir-biri bilan bog'lash tushunchasidan kengroqdir. U o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish uchun xizmat qiladi"[18]. Olimning bu fikriga S.Y.Strashnyuk qo'shilgan holda bu ikki tushunchaga quyidagicha izoh beradi: garchi fanlararo aloqalar va integratsiya haqiqiy dunyoning birligini aks ettiruvchi ilmiy bilimlar, ko'nikmalar tizimini shakllantirishning o'xshash vazifalari bilan bog'liq bo'lsa-da, ularni tenglashtirmaslik kerak. Integratsiya, yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, yangi sifatni ifodalovchi yaxlitlikni hosil qiladi, fanlararo aloqalar esa bilimlarni umumlashtirish va tizimlashtirish uchun turli fanlarning birligini nazarda tutadi va mustaqil yaxlitlikni shakllantirishga qaratilgan [19].

Ta'limda integrativ yondashuv fanlararo aloqalarda namoyon bo'ladi, buning natijasida talabalar bir vaqtning o'zida bir nechta fanlar bo'yicha materialni o'zlashtira oladilar. Zamonaviy ilmiy-pedagogik adabiyotlarda olimlarning "fanlararo aloqalar" borasida fikrlari har hil bo'lsada, biroq ularning barchasi fanlararo aloqalar ta'lim mazmuni va zamonaviy ta'limda muhim ahamiyatga ega ekanligini, ulardan o'quv jarayonida foydalanish o'quvchilarning faolligi, bilimlarning izchilligi va mustahkamligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydilar.

Xulosa va takliflar. Integratsiya aslida umumiy ilmiy xususiyatga ega bo'lib, zamonaviy ilm-fanning ko'plab sohalarida aks etadi. Integratsiya tushunchasining o'quv jarayonida rivojlanishi umuman dunyoda, fanda, ta'limda sodir bo'layotgan integratsiya jarayonlarining roli bilan belgilanadi va ilmiy bilimlarning o'zaro bog'liqligi tendentsiyalarini aks ettiradi.

ADABIYOTLAR

1. Крестинский И.С. Формирование интегративного подхода к обучению иностранным языкам в западноевропейской педагогике второй половины XX века :—Тверь 2007.160 с
2. Азимов Э. Г., А. Н. Щукин.Новый словарь методических терминов и понятий. М.: Издательство ИКАР, 2009. – 448 с
3. Ashurov A.A.Техника oliy ta'lim muassasalari bakalavr talabalari kommunikativ chet tili kompetensiyasining shakllanishida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv. Toshkent-2020
4. Тарасов А.А. Формирование компетентностной основы иноязычной продуктивной письменной речи в начальной школе. Москва-2021-24с
5. Gulyamova M.X. Ingliz tilini o'qitishda talabalar kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga integrativ yondashuv. Toshkent-2019
6. Страшнок Светлана Юрьевна.Интеграция на модульной основе гуманитарных дисциплин в техническом вузе для развития комплексных умений студентов. Кемерово-2003

7. Архипенко М.А. Педагогическая интеграция как фактор повышения конкурентоспособности будущего специалиста в условиях обучения в высшей школе.(на примере дисциплины «Иностранный язык»). Орел 2007, 204с
8. Орлова В.Н. Интегративный подход к информационной подготовке студентов коллежа.Нижний Новгород -2006 178 с
9. Завьялова М.С., М.Н.Раздобарова . Интегративный подход к организации обучения дисциплине . «Иностранный язык в профессиональной деятельности» ВестникТвГУ .Педагогика и психология. 2020.3(52) с 157-163
10. Гадов К.Х. Интегрированное обучение иностранному (английскому) языку в неязыковых вузах республики Таджикистан :-Душанбе 2015. – с164
11. Левченко В.В. Интегрированный подход к профессионально -педагогической подготовке в вузе специалистов для образовательных учреждений. Самара-2009 183с
12. Орлова В.Н. Интегративный подход к информационной подготовке студентов коллежа.Нижний Новгород -2006
13. Борулава М.Н. Иттеграция содержания обрзования.-М:Совершенство,1998, -192с
14. Ужан О.Ю, Узхан О.Интегрированное обучение как следствие модернизации обрзования. Профессиональное обрзование в России и за рубежом.№ 2(4)-М,2011 90-94
15. Ларионова С.А. Реализация интегративного подхода в системе обучения первоклассников грамоте.Тамбов-2009 .226с
16. Губанов.Е. М. Интегрированный подход в обучении иностранному языку студентов неязыковых специальностей. Екатеринбург 2019. 92с
17. Страшнюк С.Ю. Интеграция на модульной основе гуманитарных дисциплин в техническом вузе для развития комплексных умений студентов. Кемерово-2003 226с
18. Ларионова С.А. Реализация интегративного подхода в системе обучения первоклассников грамоте. Тамбов-2009 .226с
19. Страшнюк С. Ю. Интеграция на модульной основе гуманитарных дисциплин в техническом вузе для развития комплексных умений студентов. Кемерово-2003 226с